

Bodor Béla

A KÖLTŐ HALÁLAI

(„novella essay”)

„...a halál fontos része a költő életművének, ha nem a legfontosabb...”

Jorge Luis Borges

BÁRÁNY Farkas irodalomtörténész, az irodalomtudományok kandidátusa, az ismert József Attila-kutató* (a továbbiakban: B. F.) néhány napos rendkívüli szabadságát élvezte egy távoli rokona hétvégi házában. A fűthető nyaraló ilyenkor tavasszal rendszerint üresen állt, és a rokon szívesen adta kölcsön a vizsgaidőszak fáradalmait kipihenni vágyó irodalmárnak, aki ezekben a napokban kedvre kertészkedett, megmetszette a rózsákat és a gyümölcsfákat, és öszszegereblyézte a téli hulladékot a pázsiton, a kellemest a hasznossal összekötendő. A zsúfoltságot utálta, és a vízi sportokért sem lelkesedett, így ez az időszak volt a lehető legmegfelelőbb számára egy kis balatoni kikapcsolódásra. Nagyokat sétált a széles tóparton, csendben elüldögélt valamelyik horgászstégen, figyelte a nádas madárvilágának tavaszi nyüzsgését (aminek a szezon kezdetétől fogva nyoma sem lesz már), és kiszellőztette agyából azt a mérhetetlen tömegű ostobaságot, amit hallgatói a vizsgák során összehordtak; no meg a tanszék intrikáktól és szellemi tunyaságtól terhes levegőjét. Rendszerint még újságot sem olvasott ezekben a napokban, és társadalmi élete is csupán arra szorítkozott, hogy ebéd közben néhány szót váltott

* Főbb publikációi: *Az igei állítmányok szóródása J. A. vásárhelyi korszakában* (kandidátusi disszertáció tömörített változata, Irodalomelméleti Közlemények, 1982/3–4, 771–796. pp.); *Mama, Apa, Isten – Az infantilis alárendelés emblematikus személymotívumai J. A. pszichoanalitikus irataiban* (in: „Kertemben nyílik a leveles dohány...” Tanulmányok József Attiláról, Tánácsics Egyetemi Könyv- és Jegyzetkiadó, 1988, 177–215. pp.); *Ismertlen dokumentumok J. A. pszichiátriai kezelésére vonatkozóan* (Szegedi Szépliteratúrai Közlemények, 1992/1, III.–XXIV. pp.); *A törvényszerű vég – Az öngyilkosság elkerülhetetlenségének bizonyítékai J. A. utolsó költeményeiben* (Pszichiátria, Nyelv, Irodalom, 1995/1–4, 142–189. pp.).

a *Koncz Mami Kifőzdeje* tulajdonosával és névadójával, az időjárásról, a gyerekek hálátlanságáról és a fürdővendégek lehetetlen természetéről.

Azon a napon azonban, melyre mindenki emlékszik, aki sajtótörténeti ritkaságok gyűjtésével foglalkozik, az ő figyelmét sem kerülhette el a helyi újság címdali közleménye. Ezen a napon ugyanis alig lépett ki a kifőzdeből, legnagyobb elkeseredésére egy fiatalabb kollégájába, bizonyos Pacsics Boldizsárba ütközött, egy fővárostól távoli, ám magát mértéktelenül túlértékelő kisváros hasonló szellemiségű egyetemének docensébe, különböző gyanús új irodalomelméletek lelkes propagátorába, aki folyamatosan tudott olyan szaknyelven beszélni, melyet B. F. olvasva sem mindig értett. Szerencsére nem sok dolguk volt egymással, mert Bárány a József Attila-kutatók légmenetesen zárt munkacsoportjához tartozott, s ott efféle de- és poszt-teóriákról érintőlegesen sem esett szó. Pacsicsnak szintén errefelé volt nyaralója, és úgy látszik, szintén szellőzködhethetnékje támadt. Most azonban széles vigyorral dugta tanult kollégája orra alá a soha senki által nem olvasott sajtóterméket, a helyi polgármesteri hivatal hetenként megjelenő négyódalását.

– Végre valaki megkeverte az állóvizeteket! – B. F. nem értette, hogy miről van szó, ráadásul utálta, hogy túlságosan is fiatal kollégája első találkozásuktól fogva úgy tegezte, mintha ennél mi sem lenne természetesebb. Pacsics a kezébe nyomta a lapot, belekarolt, bekormányozta az előszesz előtti nagytakarítás céljából kinyitott, a jól csengő *Wiener Melange* nevet viselő eszpresszóba, az erőteljesen tiltakozó tulajdonostól kávékat és egy üveg konyakot rendelt, a rezignált irodalmárt egy kényelmetlenül mély műbőr fotelba taszajtotta, majd maga is leült, és várakozásteljesen nézett rá. B. F. határozatlanul megemelte a lapot.

– Ezt most olvassam el? – hitetlenkedett. Pacsics energikusan bólogatott.

– Ráérsz, nem? És ez a cikk különben is felborítja az összes bebetonozott teóriákat.

– Csak nem? – B. F. igyekezett gunyoros lenni, de a fotel mélyéről szarkazmusát nem tudta kellőképpen érvényesíteni. Leverten kotorta elő az olvasószemüvegét, és szemügyre vette a lapot. A írás címe a kíváncsnál harsányabb szedéssel virított két hasáb szélességben:

A KÖLTŐ HALÁLAI

- Több halála is volt szegénynek? – epéskedett.
 – Csak olvasd, majd megtudod. – intette le Pacsics. A cikk szó szerint így hangzott:

Szenzációs hírt tett közzé a késő esti órákban a Magyar Távirati Iroda! A canberrai *Magyar Újság* munkatársa interjút készített egy Ausztráliában élő magyar újságíróval, bizonyos Andreas Petrassal, aki az 1930-as években rendszeres szerzője volt a *Társadalmi Szemlének*, a *Szocializmusnak*, és jó néhány alkalommal a *Tollnak* is. Cikkeit természetesen különböző álnevek alatt közölte. Honfitársunk 1937-ben hagyta el hazánkat, mert megneszelte, hogy illegális kommunista kapcsolatai a rendőrség tudomására jutottak, letartóztatása küszöbön áll. Petras elmondja, hogy igen jól ismerte egyebek mellett nagy költőnket, József Attilát, aki 1936 telén, még az ő elutazása előtt, tragikusan fiatalon öngyilkos lett: felvágta az ereit. „*Ma is magam előtt látom a szörnyű jelenetet – mondja Petras. – Attila egy rész-
 ágyban feküdt, egyik karját egy mosdótálba, a másikat egy vízmelegítésre használt fazékba lógatta, melyeket korábban nyilván meleg vízzel töltött meg, de mire rátaláltunk, a víz már teljesen kihűlt. A költő halott volt! Nem afféle figyelemfelkeltő öngyilkossági kísérlet volt ez, mint amilyeneket a hisztérikusok követnek el, hogy sajnáltassák magukat. Nem! Attila mindkét alkarján több helyen is felvágta a vénát egy vadonatúj borotvakéssel, hogy az eredmény egészen bizonyos legyen. Kétségkívül véget akart vetni az életének.*”

A riporter kérdésére, hogy nem lehet-e tévedés a dologban, hiszen mindenki úgy tudja, hogy a költő 1937 decemberében vetette magát egy álló tehervonat alá, Petras elmondta, hogy az öngyilkosságnak ez a módja teljességgel valószínűtlen, és tévedésről különben sem lehet szó. Ezzel szemben tudomása van arról, hogy a munkatársai és elvtársai által pótolhatatlannak tartott költő szerepét halála után bizonyos Tsúszó Sándor, felvidéki pályatársa játszotta el. „*Mindannyian nagyon aggodtunk Attiláért, mert utolsó versei félreérthetetlenül arra utaltak, hogy egyre kevésbé ragaszkodik az élethez, és gyakran szerepelt bennük az öngyilkosság motívuma. Mindazonáltal bíztunk abban, hogy átlendül a nehéz perióduson.*” Petras az 1937-ből való, utol-

só József Attila-verseket a korábbi költeményeket plagizáló közönséges hamisítványoknak tartja. Következő számunkban a költő életművét kutató tudósok véleményét is közölni fogjuk. Az azonban kétségtelennek látszik, hogy Petras csakugyan jól ismerte József Attilát, így állításai semmiképpen sem lehetnek teljesen légből kapottak.

B. F. ingerülten ejtette az asztalra az újságot.

– No, mit szólsz? – Pacsics megtöltötte a konyakos poharakat.

B. F. észre sem vette, hogy mikor ürítette ki az elsőt. Most mindenestre gyorsan utána küldte a következőt. Aztán a szükségesnél kissé energikusabban lökte el maga elől a lapot, benne a nyilvánvaló hírlapi kacsával.

– Marhaság. – Pacsics széles vigyorral szemlélte ingerült kartársát. Az azonban nem látta őt, egyrészt mert az olvasószeművege volt rajta, másrészt a tekintete inkább valahová a messzeségbe irányult. Persze egy pillanatig sem hitte el a cikk állításait, de volt valami, ami nem hagyta nyugodni. Az újságbeli emigráns azt állította, hogy a költő műveinek sora 1936 telén lezárulni látszik. Zakója zsebéből szórakozottan elővette a kritikai kiadás második kötetét (enélkül egy lépést sem tett soha), és fellapozta az 1936-os sorozat végénél. Aztán egyre izgatottabb lett, lapozgatott előre-hátra, végül elővett egy papírtömböt, és jegyzetelni kezdett. Pacsics válla rázkódott a hangtalan nevetéstől.

– Tulajdonképpen egész meggyőzően hangzik – motyogta magában B. F. – 1935... a harmincadik év; jórészt szonettek... Aztán két nagy vers: a *Levegőt!* és a *Kései sirató*... 1936-ban *A Dunánál* megkoronázza ezt a vonulatot, és ambivalens folyamatok... Amilyen intenzív a kiteljesedés, olyan intenzív a leépülés is... széteső érzelmi élet, tökéletes formába öntött örjöngések... aztán *Kész a leltár*... és végül a *Semmi*. Tovább pedig csakugyan semmi, szó szerint... igen. És az életrajz csak megerősíti ezt. Tényleg egészen meggyőző. És világos. –

– Neked talán világos – szakította félbe a töredékes monológot a docens. – Csakhogy nem mindenki tudja minden sorát kívülről. Elmagyaráznád, hogy mire gondolsz? –

B. F. megrázkódott, és bizonytalanul meredt a határozatlan folt-ra, melyből Pacsics hangja hallatszott. Aztán lekapta a szemüvegét, és meg is pillantotta az ellenszenves pofát.

– Semmi. Mondom, hogy marhaság. Hogy lehet olyat mondani, hogy az utolsó év versei hamisítványok? Szélhámosság az egész.

– Persze – türelmetlenkedett Pacsics. – Nem az érdekel, hanem amin az előbb gondolkoztál. Mi van az ambivalens folyamatokkal, meg az intenzív leépüléssel? Én nem sokat tudok a pacákról, de abból egy szót sem hittem el soha, amit összehordtatok róla. Regresszió, autoagresszió, skizofrénia, és irány a vonat alá... Egy frászt. A bolondok nem írnak hexametert.

– Írnak. De itt nem erről van szó.

– Hanem arról, hogy retrospektív fatalizmussal mindent elfogadatok mint törvényszerűséget, ami történetesen úgy néz ki, mintha megtörtént volna. Aztán ha mégsem, vége a tudományotoknak.

– Retrospektív fatalizmus? – nézett fel elképedve Bárány.

– Jó – legyintett Pacsics –, nevezheted történelmi materializmusnak is.

– Nem tudlak követni. – B. F. egyre ingerültebb lett. – De nem is nagyon akarlak.

– Jó, hagyjuk ezt. Ha jól értem, arra akartál kilyukadni az előbb, hogy ha kedvünk tartja, az 1936-ban írott verseket is megtehetnénk utolsóknak?

– Nos... voltaképpen arról van szó, hogy Attilának 1936 eléggé nehéz éve volt, rossz idegállapotban élte végig, sokat foglalkozott a halállal, gyakoriak a regressziós jelenségek, és némelyik verse, főként a töredékesek, eléggé szétesnek. De ez még nem jelenti azt, hogy csakugyan meg is halt, és ez a Mászó vagy ki...

– Tsúszó Sándor.

– ...szóval az lépett volna a helyére. Minden ellene szól. És különben is abszurdum.

– Rendben van, elhiszem – vágta rá Pacsics. – De mégiscsak nézzük végig ezeket az ál-utolsó verseket. – B. F. megvonta a vállát.

– Ezeket minden iskolás gyerek ismeri. De nem bánom.

– Várj, majd én – Pacsics felvette a kötetet, és kinyitotta a tartalomjegyzéknél. – Valamire talán még én is emlékszem. Lássuk csak. Az első érved (nem fogod elhinni: olvastam *A törvényszerű véget* a PNYI-ben!) az a bizonyos regresszió. Hát itt bizony jócskán vannak ilyen darabok. *Gyermekké tétél, Mint a mezőn a kisgyerek*, és a többi. Aztán a versek hangulata. Nézd csak meg. *A Dunánál*tól kezdve egyre tragikusabb, egyre egzaltáltabb szövegek. Milyen okos, higgadt indítás, és hová lyukad ki? *Té rongy, aki szeretni gyáva vagy*, meg *Bogár*

lépjen nyitott szemedre... Megjegyzem, ezeket már a gyomrom is nehezen veszi be. Nemcsak gondolatilag szétesőbbek, de a jó ízlés hátárán is túl járnak.

– De fene vaskalapos lettél... – morogta B. F. – Bezzeg az üdvöskétek olyanokat ír, hogy csoda, ha az írógépe el nem akad a meredező... micsodákban.

– Az más – emelte fel a mutatóujját Pacsics. – Abban a szövegben delfinizált irodalmunk vált nagykorúvá. Itt pedig éppen ellenkezőleg, a felnőtt válik mocskos szájú utcagyerekké. De menjünk tovább. Arra szoktatok hivatkozni, hogy az utolsó versekben gyakori a halál-tematika. Hát ennél biztosan nem gyakoribb. Már a *Kései sirató* is hallállal zárul. Tessék: *Ha a hold süit* – a gyermek elejti a kést. *Biztató* – azért véredet ontsd ki... Aztán a következő: „*a szerelemben belehal, aki él*”. *Gyermekké tettél*: „*Hogy tudjak élni, halni egymagam*”. És ez még a felívelő rész! Mi jön ezután? *Egy spanyol földműves sírverse. Balaton-szárszó*, ezzel a zárással: „*Nem látjuk többé egymást*”. A következőben: „*Asszonyok, ki halna meg velem?*” És így tovább, véges végig. De itt van a teljes értékvesztés is. Tessék: „*Mit oltalmaztunk, nincs jelen, / azt most már támadóink védik. / Elejtem képzelt fegyverem, / mit korácsoltam harminc évig.*” Aztán az önértékelése. A közérzete. „*En nem vagyok bolond*”. Ezzel zár egy verset. Ilyet csak akkor mond az ember, ha igenis bolondnak érzi magát. „*Ki-be ugrál a két szemem, úgy érzem*”. Tipikus. Végso stádium. Van itt minden, de leggyakrabban kés, kés, kés. Ti a vonat alá fekvős koncepciótokhoz bezzeg csak sokkal régebbi verseket tudtok idézni. És nézd csak meg a befejezést. *Kész a leltár*. Azt mondja: „*Nem dicső harcban, nem szelíd kötélén, / de ágyban végzem...*” Hát éppen ezt állítja ez a Petras vagy kicsoda. És az utolsó vers: „*Semmi, semmi, semmi, semmi, semmi, Legyen, hogy ne legyen...*” Se forma, se logika, a lélek és az idegrendszer bomlása után itt az intellektus szétesése is. Aztán a borotva. – Pacsics kifújta magát, és felhajtotta a konyakját. B. F. csúnyán elmosolyodott.

– Kettőt lapoztál. Még van egy vers '36-ból, szabályos, keresztírmes, tökéletesen kidolgozott.

– Mint amikre ti hivatkoztok egy évvel későbből. És ne légy olyan nagyra ezzel a szép lezárással. Nézd csak meg, mik vannak a szép lezárás előtt: „*Zord bűnös vagyok... bármit gondolok, az én bűnöm valami más... Mint fűszervény eltiint aranyát, e bűnt keresem én... Öltem. Nem tudom kit, talán az apám – elnéztem, amint vére folyt...*” – Pacsics jelentőségteljesen felpillantott. – Addig kereste, hogy ki az, akinek a

vérét ontotta, míg végül megtalálta... Hogy is mondja? *egy alvadt éjszakán*. Kész. Ebből nem mászol ki. Még hogy „*Kezeit a sínekre tette, mintha azt akarná mondani: Szedjétek fel a vágányokat, melyek életemet ide vezették! aztán a szerelvény meglódult, a két kocsit összekötő lánc meglendült és összezúzta a tarkóját. Mire a kerekek letépték a karját, már halott volt...*” Persze. Egy állítólagos pszichopata, aki egymagában bemászik egy álló vonat alá, és szimbólumokat ad elő némajáték formájában... kinek? a Jóistennek, akiben nem hisz? Elmehekettek a sóhivatalba a tehervonatokkal együtt. Itt van fehérén-feketén: felvágta az ereit 1936 telén. Tanú van rá. –

Pacsics ismét elégedetten dőlt hátra, és az asztalra dobta a kötetet. B. F. idegességében már a harmadik könyakat itta, pedig absztinensnek ismerték.

– Márpedig soha nem eteted meg velem, hogy a *Flórá*t, meg a *Hazá*mat vagy az *Ars poeticá*t valami helyettes Tsúszó hordta össze. Lehet, hogy akár 1936-ban is megölhette volna magát, de nem tette meg, hanem egy sor remekművet írt ezután. Amiket nem írhatott más! Punktum.

– Aha – hajolt előre Pacsics. – Szóval az a lényeg, ami megvan. A koncepciót meg majd hozzáigazítjátok. És ha azt mondom, hogy találtam egy dossziét ismeretlen József Attila-versekkel, mit tudom én, a barguzini könyvtárban letétbe helyezve?

– Az Petőfi, te marha.

– Petőfi, Kun Béla, József Attila, Wallenberg, ott sakkoznak ezek mind valahol Szibériában, és ólmot bányásznak, vagy várják a csatlakozást hazafelé. Szóval ha éléd rakok egy kötetnyi öregkori verset József Attilától, akkor hová teszed a fantasztkusan kimunkált elméletedet az öngyilkosság motívumainak lineáris halmozódásáról?

– Most ezzel a posztmodern szerepmarháskodással akarsz izélni, hogy egy csomó mai költő megírta Attila ál-hagyatékát? Hogy jön ez ide?

– Csak mint példa. A lényeg az, hogy ha egy évvel korábban halt meg, mint ahogy eddig tudtuk, az érveidet ugyanúgy, sőt még jobban ráhúzhatod a verseire. Holott azok egészen más versek, mint amiket elemezve felállítottad az elméletet.

– Hát akkor mi a bajod? Olyan jó az elméletem, hogy egy-két tény akár ki is eshet, fel is cserélődhet, mégis megállja a helyét. Olyan jó, hogy erre iszunk!

Pacsics egy pillanatra a levegőben felejtette a kezét, aztán leejtette és felnevetett. – Alamuszi macska nagyot ugrik! Ide figyelj, te fafejű! Ha 1936 végén, mondjuk szilveszterkor halt meg, akkor azok a versek, amiket utána írt, egyszerűen nincsenek! Fogod és kitéped ezeket a lapokat a kötetből! – B. F. kétségbeesett lendülettel igyekezett felpattanni a fotelból, hogy mentse a könyvét, de Pacsics lecsapta elé az asztalra és rámutatott.

– Azt próbálom megértetni veled, hogy akárhol elvághatom az életművet! Mindegy, hogy hol, érted? És az öngyilkosság motivációja és az ahhoz vezető út folyamata automatikusan kimutatható lesz, egyszerűen azért, mert ti így látjátok jónak. Ha pedig nem, akkor nem.

B. F. ravasz képpel nézte Pacsicsot a konyakos poharán keresztül. – Mondok én neked valamit. Ebben a cikkben az áll, hogy Attila 1936 telén felvágta az ereit. Egy szó sincs arról, hogy decemberben. *1936 telén*. Ez pedig ugyanúgy lehet január-február is, sőt sokkal inkább az lehet. Úgy hogy az érveid egy hajítófát sem érnek. Egészségedre.

Koccintottak, felhajtották az italt. Pacsics elgondolkodva nézett B. F. arcába, aztán felemelte az asztalról a kötetet, és fellapozta az 1936-os év elejénél. – Kérlek – mondta, de nem nézett fel a szövegből. – Ahogy parancsolod.

Pacsics lapozgatott, B. F. merev arccal, kajánul vigyorgott, a tulaj pedig egyre kétségbeesettebben figyelte őket, mert az ősemberképi Pacsicsból nem nézte ki, hogy annyit fog fizetni a konyakért, amennyit kérni akart érte, a sőtlan professzortól pedig nem lett volna hozzá pofája. Azt sem merte megkockáztatni, hogy a takarítókkal egyszerűen felöntesse a helyiséget, hátha észreveszi magát végre a két hívatlan vendég. Végül összeakadt a tekintete B. F. diadalmasan csillogó szemével, és az irodalmár huncutul rákacsintott. Ezt már nem bírta idegekkel; kirohant, és körülnézett, hogy találjon valakit, akit alaposan lehordhat valamiért.

Pacsics lecsapta a kötetet, töltött, és megkopogtatta a könyv borítóját.

– Ide hallgass, te pupák.

– Na de kérlek! – B. F. felháborodottan, de kevés sikerrel próbálta kihúzni magát. – Ez mégis csak túlzás!

– Rendben van, visszavonom, pupák törölve. Tehát azt állítod, hogy a halál dátuma 1936 január-február...

– Eszem ágában sincs ilyen marhaságot állítani. A halál dátuma 1937 december 3. Azt állítom, hogy az 1936 *tele* kifejezés éppúgy vonatkozhat január-februárra, mint decemberre.

– Helyes. Hát akkor ide figyelj. 1935 második fele esztétikai értelemben feltétlenül a beérés korszaka az életműben. Annyira azonban emlékszem az életrajzokból...

– Mit nem hallok... Életrajz! Csak nem támadt fel benned a dekonstruált pozitivista?

– Csak azért, hogy saját odújában fojthassam meg a fenevadat. Szóval tudjuk, hogy a legmélyebb depresszióból a *Szép Szó* megjelenése húzta ki 1936 tavaszán. Amiből az következik, hogy azt megelőzően a legmélyebb depresszióban volt. Megint nem kapta meg a Baumgarten-díjat...

– Baumgarten-jutalmat azonban megint kapott!

– ...amit például az ötödrangú Fodor József büszkén visszautasított. És nézd meg a fotóit ekkoriból. Egy roncs. De vegyük a verseket. Regressziónak először is ott az *Altató*. Aztán az *Ajtót nyitok*, a *Modern szonett*, a *Temetés után*, a *Mint gyermek, aki bosszút esküdött* vagy *A bűn*. Nem akarlak bosszantani, de ugyanaz *A bűn*, amellyel az előbb zártunk, csak korábbi változatban. Hangulat? „*Életben tart a halálfélelem*”. Vidám. Vagy ez: „*Néki a gólya síró, tiszta úrt hoz.*” És ehhez mit szólna: „*atyád a halál!*” vagy ehhez: „*Vértelen arra vársz, hogy véred ontsák.*” Nagy versek zárják a periódust, persze. De nem gondolod, hogy ez a cím: *Levegőt!* Önmagában véve is szimptomatikus? Képzeld, ha ezek után felakasztja magát. Micsoda önbeteljesítő jóslat lenne ebből! Zárókőnek pedig itt ez a törvényszéki tárgyalásról készült széteső dolog, és a *Kései sirató*. „*Ha küzd, hát abba, ha pedig kibékül, ebbe fog belehalni.*” Januárban elhallgat, mert ezek után nincs mit mondania, és kész. Tessék parancsolni.

Pacsics ismét az asztalra ejtette a kötetet, és elkurjantotta magát: – Kaphatnánk két kávé? – A tulaj azonban nem mutatkozott. – Ez addig hallgatta a József Attilázást, míg illegalitásba vonult. – B. F. nem válaszolt. Fáradtnak érezte magát, unta a vitát ezzel a nagyszájú izágával, és az ital is a fejébe szállt. – Ki kell mennem a levegőre. Megfájdult a fejem – jelentette ki, és nagy nehezen feltápáskodott. Pacsics megvonta a vállát, zsebre tette a konyakos üveget, és kifelé indult.

– Ne siess annyira! – mordult utána a bizonytalan lábon álló B. F.

– Fizetni is kéne.

– Kinek? – tárta szét a karját Pacsics. – Lemegyünk a partra, sétálunk egyet, és visszafelé fizetünk. Nem fogok kutatóexpedíciót indítani egy kocsmáros után.

B. F. rosszabb állapotban volt, mint gondolta. Ahogy kiléptek az ajtón, Pacsics vállára kellett támaszkodnia, különben elesik. A szőrös langaléta a képébe vigyorgott, és egy határozott mozdulattal a megfelelő irányba állította. – Majd a parti szél kifújja belőled. A kötetet pedig engedelmeddel elteszem addig, és ha nincs ellene kifogásod, be fogom bizonyítani, hogy József Attila meghalt 1933-ban, 1932-ben, 1931-ben...

– Eredj a pokolba – morogta B. F., és igyekezett megőrizni az egyensúlyát. – Hová megyünk?

– Tudok egy rövidebb utat, itt a kertek alatt. Ne izgulj, vezetek. – B. F. öles léptekkel lódult meg a mellékutcának is alig mondható földúton, hogy minél előbb megérezze a frissítő szelet. A feje kegyetlenül hasogatott, szeme előtt színes karikák táncoltak.

– De sürgős lett egyszerre. Mi az, ami ennyire nem ér rá?

– Fáj a fejem. – motyogta. – Menjünk már.

– Vagy úgy – bólintott Pacsics. – Semmi dolgod, egyszerűen csak le akarsz érni a partra, ahol szintén semmi dolgod. Nem ismerős ez a jelenség valahonnan?

Végigbotorkáltak a dűlőúton, megkerültek egy romos bakterházat, és odaérték a sínekhez. A derékig érő gyom között rozsdás, idő görbítette sín pár húzódott, rajta, ameddig a szem ellát, használaton kívüli tehervagonok vesztegeltek. B. F. tanácstalanul nézett körül. Pacsics könyökével a kocsi oldalának támaszkodott, és szélesen vigyorgott. – Nos, tanár úr, mit tesz ilyen helyzetben egy tanult József Attila-kutató? Ha jól tudom, a kerekek elé veti magát.

– Eredj a fenébe, te vadbarom. Nem látod, hogy rosszul vagyok?

– Akkor tedd az egyetlen logikus dolgot – komolyodott el Pacsics.

– A partra akarsz menni, hát menj a partra.

– De hát itt áll ez az ízé.

– Ez egy vakvágány – magyarázta türelmesen Pacsics. – Ez a szerelvény soha a büdös életben nem indul, legfeljebb romlásnak, és azt már meg is kezdte. Bújjunk át alatta.

– Tiszta kosz leszek. És nem is férek át.

– Nem a fenét. Figyelj, megmutatom.

B. F. alig állt a lábán. Egy végtelenségnek tűnt, amíg a drótszörű langaléta lekuporodott, és átbújt az innenső ütközők alatt. Guggol-

va csakugyan nem fért el, féltérdre kellett ereszkednie, de igyekezett nem letenni a kezét az olajos bazaltúzalékra. Ebben a pillanatban a kocsik egyszerre meglóduhtak, bár különös módon éppen a sínekre merőleges irányban, és vadul közeledni kezdtek B. F. felé.

– Vigyázz! – ordította el magát, majd érthetetlen módon keményen összeütközött a talajjal. Pacsics nem látta, hogy mi történt, de a rémült kiáltástól maga is megijedt, és hirtelen felegyenesedett. Úgy bevágta a fejét a vagonkampóba, hogy az egész roncsszerelvény megkondult tőle. Aztán már neki sem volt sietős a parti séta.

Mikor B. F. feltápáskodott, először csak Pacsics cipőit pillantotta meg a vágányon. Aztán, ahogy megtámaszkodott a vagon oldalán, teljes hosszában végigmérte a gazban fekvő testet. Pacsics egyik karja a magasban maradt, mert a zakója vállrésze beleakadt valami lelógó drótbá, a másik karja a sínen feküdt. Nyaka természetellenes szögben megtört, és a hasa alól barnás folyadék szivárgott a mészporos talpfára. A tanár megtántorodott, és hirtelen éles fájdalom hasított a tenyerébe; ahol nekitámaszkodott a kocsi oldalának, hosszú, mocskos szálla állt ki a húsából, és csöpögött belőle a vér. Nézte egy darabig az egymás után hulló cseppeket, aztán lekuporodott, és hányni kezdett. A kínos öklendezés után sem sikerült megkönnyebbülnie, és valahogy nem is talált vissza Pacsicshoz. Lenézett a lábára, és lépegetni kezdett. Előbb az egyiket rakta előre, aztán a másikat, és így tovább. Egy darabig érezte, hogy halad valamerre. Aztán nem.

Amikor legközelebb kinyitotta a szemét, az ágyában feküdt. A zsalugáterek résein némi világosság szűrődött be, és a kis főzőfűlkéből motozás zaja és tea illata szűrődött be. Megemelte a fejét és felnyögött. Egy asszony nézett be az ajtón, nem teljesen ismeretlen, de nem is ismerős, és behozta a gőzölgő csészét.

– Ezt igya meg, tanár úr, ettől jobban lesz.

– Mi történt? – nyögte B. F., és belekortyolt a fura ízű herbateába.

– Mifelénk úgy mondják, hogy bele tetszett lépni a veszettkutya nyomba. Szóval be tetszett rúgni. Megesik a legjobb családban is.

B. F.-nek hirtelen eszébe villant valami, és megpróbált felülni.

– Gyorsan! Egy ember bajban van, a régi vágánynál... – Az asszony visszanyomta. – Semmi baj. Ő hozta fel a tanár urat, és ő hívott ide engem. Beverte a fejét valamibe, akkora púp nőtt rajta, mint egy tojás. Kést tettünk rá, holnapra kutya baja. Azt üzeni, hogy a ko-

nyakot kifizette, ha nem is pont annyit, amennyit kértek érte, pláne hogy össze is törött. És hogy eszmélet tíz per hat.

– Micsoda?

– Én nem értem, de azt mondta, hogy a tanár úr tudni fogja. Eszmélet tíz per hat.

B. F. mégiscsak felült, körülnézett, és megkönnyebbülve pillantotta meg az asztalon a József Attila-kötetet. – Azt adja ide legyen szíves – mutatott rá. Az asszony fejét csóválva adta a kezébe. – Alvás kell ilyenkor, nem betű. – Aztán megigazította a takarót, közelebb húzta a teát, és kifelé indult. Az ajtóban még megfordult. – Később benézek. Addig tessék pihenni. Majd hozok egy kis levest.

Ahogy az ajtó becsapódott, B. F. felütötte a könyvet, bár anélkül is tudta, hogy miről van szó. A zsalun beszűrődő rácsos fényben roszszul látszottak a betűk.

*Az meglett ember, akinek
szívében nincs se anyja, apja,
ki tudja, hogy az életet
halálra ráadásul kapja
s mint talált tárgyat visszaadja
bármikor – ezért őrzi meg,
ki nem istene és nem papja
se magának, sem senkinek.*

Leejtette maga mellé a könyvet, és a mennyezetet nézte, ahol a fénycsíkok megtörtek és kiszélesedtek.

– Ez akar engem tanítani. – morogta rekedten. – Ez a marha. – Aztán maga elé képzelte az egymás után iramló fülkefényeket, csak jöttek és jöttek, egymás után.

(Életünk, 2002/6.)